

УДК 334.012.4

О. Й. Шевцова, К. А. Воловицький

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара***КОНКУРЕНТНА ПОЗИЦІЯ БАНКУ:
ЕЛЕМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ**

Фінансова стійкість банку розглянуто як фактор його конкурентної позиції. У статті розглядається розроблений авторами алгоритм, що дозволяє оцінити стан фінансової стійкості комерційного банку та допомагає визначити першочергові причини порушення фінансової стійкості певного банку. Проведено аналіз рефінансування банків з боку Національного банку України, визначено наявність залежності обсягів і термінів рефінансування та показників якості управління капіталом банку. Застосовано алгоритм для аналізу стану фінансової стійкості певного банку. Обґрунтовано необхідність використання такого підходу оцінки в завершенні певних звітних періодів на постійній основі для відстеження коливань в динаміці в системі управління фінансовою стійкістю банку. Враховано стан фінансової стійкості банку щодо визначення його конкурентної позиції, а також для оцінки банків-конкурентів, банків-партнерів.

Ключові слова: банк, конкурентна позиція, управління, фінансова стійкість, рефінансування, алгоритм, ліквідність.

Финансовая устойчивость банка рассмотрена как фактор его конкурентной позиции. В статье рассматривается разработанный авторами алгоритм, позволяющий оценить состояние финансовой устойчивости коммерческого банка и помогает определить первоочередные причины нарушения финансовой устойчивости конкретного банка. Проанализировано рефинансирование банков со стороны Национального банка Украины, определено наличие зависимости объемов, сроков рефинансирования и показателей качества управления капиталом банка. Алгоритм применен для анализа состояния финансовой устойчивости отдельного банка. Обосновано необходимость использования такого подхода оценки в завершении отчетных периодов на постоянной основе для отслеживания колебаний в динамике в системе управления финансовой устойчивостью банка. Учтено состояние финансовой устойчивости банка в определении его конкурентной позиции, а также банков-конкурентов и банков-партнеров.

Ключевые слова: банк, конкурентная позиция, управление, финансовая устойчивость, рефинансирование, алгоритм, ликвидность.

Financial strength of a bank is examined as a factor of its competitive position. The article analyses an algorithm developed by the authors, which allows evaluating the condition of financial strength of a commercial bank and helps in defining key causes for breach in the financial stability of a certain bank. The analysis of refinancing of the banks on the part of the national bank of Ukraine is conducted. Further defined is the interdependence between the refinancing scope and conditions and the indicators of the quality of managing the bank capital. The algorithm is employed to analyze the condition of financial strength of a certain bank. The substantiation is provided of the importance of using such an approach to complete certain financial periods on a regular basis for the purpose of tracing the dynamic vacillations within the system of managing the financial strength of a bank. The condition of the financial strength of the bank is taken into consideration to evaluate its competitive position as well as to evaluate its competing banks and partnering banks.

Keywords: bank, competitive position, management, financial stability, refinancing, algorithm, liquidity.

Конкурентна позиція банку на ринку банківських послуг для кожного етапу економічного циклу розвитку економіки країни та власного циклу життєвого розвитку викликає інтерес з боку власників, регуляторів, клієнтів банку. Усвідомлення необхідності постійної оцінки та моніторингу значення позиції потребує формування оціночних параметрів діяльності банку щодо різних складових банківського менеджменту. Елементи управління фінансовою стійкістю банку потребують теоретико-методичного опрацювання щодо впливу на значення

конкурентної позиції. Фінансова стійкість суб'єктів господарювання – учасників фінансового ринку є одним з найбільш актуальних напрямків дослідження з 2008 року. Першими кроками її розкриття були проблеми, які пов'язано із кризовими явищами в економічній діяльності, антикризовими методами та етапами антикризового управління, зокрема в банківських установах. Розвиток отримало й управління банківськими ризиками. Особливий вплив на перебіг подій становило впровадження Системи нагляду Національного банку України на основі оцінки ризиків. Це продовжує визначати процеси підвищення рівня ризик-менеджменту в банківських установах.

Національний банк розраховує індекс фінансової стійкості банківської системи та пропонує його для врахування у власній фінансовій діяльності. Власне це поступово стає нормою для власників банків, менеджменту банківських установ. Підвищення прозорості ведення діяльності та звітування банків дає змогу звертати увагу на фінансову стійкість, як елемент оцінки діяльності банку не тільки для фахівців, але й для клієнтів банків. Особливо на ці процеси впливає «обвал» банків в період 2014–2015 рр.

Саме тому розгляд управління фінансовою стійкістю банку, оцінка та методи управління, як елементів фінансової стійкості, наразі є особливо актуальними.

Метою написання статті є виявлення базових факторів, які порушують в першу чергу фінансову стійкість банку та розробка алгоритму, що дозволяє оцінити її стан, допомагає визначити напрямки коригування в системі управління фінансовою стійкістю.

Дослідженню фінансової стійкості та процесам управління її станом присвячено наукові праці І. Васьковича, О. Дзюблюка, Ж. Довгань, В. Живалова, Л. Ключка, В. Коваленко, В. Кочеткова, І. Микитчик, В. Пантелеева, Г. Фетисова, Н. Шелудько та інших.

Згідно Н. Шелудько [1], фінансова стійкість – це динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Коваленко В.В. розглядає фінансову стійкість банківської системи в цілому, як здатність протистояти дії зовнішніх та внутрішніх загроз, забезпечувати надійність збереження та повернення вкладів юридичних і фізичних осіб, своєчасно виконувати власні зобов'язання з метою реалізації цільових орієнтирів грошово-кредитної політики та забезпечення фінансової безпеки держави [2]. Вихідним і визначальним моментом у дослідженні фінансової безпеки банківської системи є оцінка її рівня шляхом обґрунтування концепції єдиного інтегрального показника.

У 2001 році було представлено систему індикаторів фінансової стійкості банківської системи МВФ, яка була визнана значущою для всіх країн світу. Відповідно центральні банки країн розраховують 40 індикаторів, 25 з яких мають відображати стабільність установ сектору депозитних корпорацій та 15 – клієнтів сектору депозитних корпорацій [3]. НБУ також проводить розрахунки за 12 основними та 10 рекомендованими критеріями. Дані містять інформацію про основні індикатори фінансової стійкості банків щодо достатності капіталу, якості активів, прибутку та рентабельності, ліквідності, чутливості до ринкового ризику і рекомендовані індикатори фінансової стійкості, а також вихідні дані для їх складання.

Дзюблюк О. В. та Михайлюк Р. В. вбачають ефективне функціонування механізму управління фінансовою стійкістю банку у застосуванні методів: 1) планування,

2) аналізу основних елементів, що визначають стійкий фінансовий стан комерційного банку, 3) оцінки та регулювання фінансової стійкості комерційних банків, 4) контролю, що полягає у перевірці відповідності отриманих результатів запланованим показникам [4].

На можливість використання але обмеженість методу рейтингового аналізу звернули увагу російські вчені А.Д. Шеремет і Г.М. Щербакова. Вони вказували на те, що рейтинги є потужним засобом формування громадської думки про діяльність кредитних установ, який іноді помітно впливає на рівень їхнього фінансового стану. Проте рейтинг – це аналіз, і тим більше не комплексний аналіз, а лише експертний спосіб визначення місця того чи іншого банку серед інших кредитних установ за обмеженим колом показників» [5].

Пропонуємо розглянути вплив рефінансування НБУ на капітал банків, як джерело можливих ризиків щодо фінансової стійкості (рис. 1).

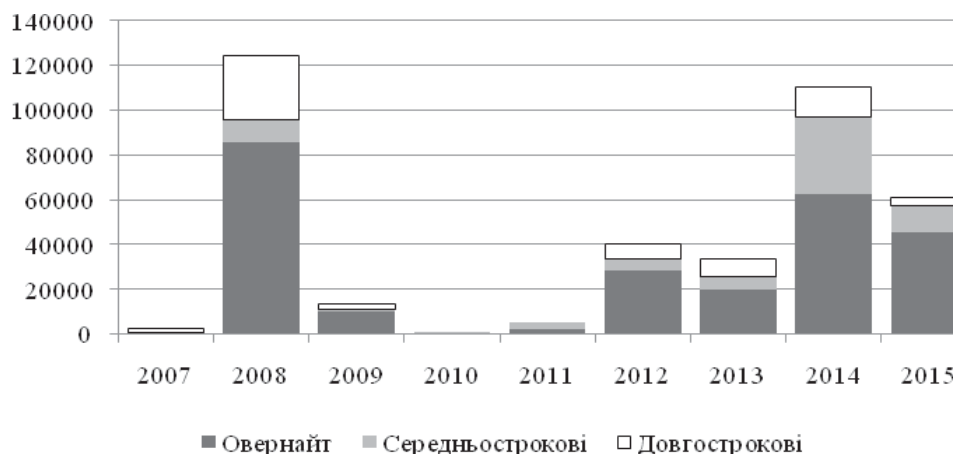

Рис. 1. Обсяги рефінансування НБУ банківської системи за 2007–2015 рр., млн грн (джерело: склали автори на підставі [8]; дані за 2015 р. попередні)

Для НБУ рефінансування комерційних банків – це, по-перше, канал безготівкової емісії, а, по-друге, – спосіб запобігання банківській паніці. У випадку кризової ситуації на грошовому ринку НБУ надає негайно додаткові резерви на кредитній основі тим банкам, котрі потребують їх найбільше [6].

Для цього Національний банк використовує такі кредити рефінансування:

- 1) постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт;
- 2) кредити рефінансування строком до 90 днів.

За потреби підтримки ліквідності банків на більш тривалий строк Національний банк України може прийняти рішення щодо здійснення рефінансування шляхом проведення тендерів строком до 360 днів [7]. Це джерело має використовуватися лише в надзвичайних випадках, а не як практика повсякденної діяльності.

А отже кредитування комерційних банків з боку НБУ на строк більше 90 днів не є регулярною операцією за визначенням. Крім того, варто нагадати, що Національний банк України є кредитором останньої інстанції, а отже банки не мають планувати свою діяльність із розрахунку на його постійну підтримку.

Хоча у класифікації, наданій Національним банком України передбачалося, що кредити рефінансування на строк, що перевищує 90 днів є скоріш виключенням, проте такі кредити були відсутні лише у 2010 та 2011 роках, а у інші періоди їх обсяг міг навіть перевищувати середньострокові або кредити овернайт.

Переважання у структурі рефінансування (рис. 2) банків Національним банком України у 2007 році передувало значному зростанню загальних обсягів рефінансування у 2008 році. Після цього, частка довгострокового та середньострокового рефінансування, що має надаватися лише у надзвичайних випадках почало зменшуватися, після чого зменшилося і абсолютне значення у 2009 році.

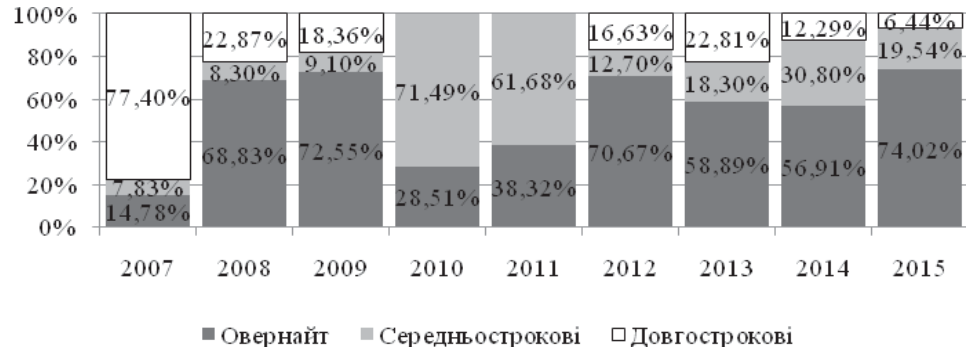

Рис. 2. Структура рефінансування НБУ банківської системи України за 2007–2015 рр., млн грн

(джерело: склали автори на підставі [8]; дані за 2015 р. попередні)

У 2010 та 2011 роках знову спостерігалось переважання у структурі рефінансування не кредитів овернайт. У наступному 2012 році, відбулося підвищення загального рівня кредитування комерційних банків із одночасним відновленням структури, що могло призвести до скорочення загального обсягу рефінансування у 2013 році. Велика частка довгострокових кредитів у 2013 році, паралельно з іншими факторами, могла призвести до підвищення абсолютного значення рефінансування у 2014 році. Після цього відбулося скорочення загального обсягу у 2015 році.

Можна зробити припущення, що значне переважання в структурі рефінансування середньострокових та довгострокових кредитів при їх загальному невеликому обсязі свідчить про наявність у певних банків, що мають значні розриви ліквідності, недостатній обсяг власного капіталу. Така ситуація може бути наслідком або некомпетентного менеджменту або вибору ризикової стратегії, яка спирається на підтримку Національного банку.

Оскільки недостатність власного капіталу певних банків вимагає залучення довгострокового рефінансування, можна зробити висновок про їх низьку захищеність від ризиків банківської діяльності, результатом чого може стати їх банкрутство при, навіть не дуже значній, нестабільності у фінансовій системі країни. А банкрутство окремих банків може викликати проблеми з ліквідністю та платоспроможністю інших банків та підприємств, що значно збільшить обсяги необхідного рефінансування в банківській системі.

За результатами аналізу визначено основні фактори, які в першу чергу впливають на стійкість банківської установи. Для розробки алгоритму оцінки стану фінансової стійкості банку пропонуємо наступні показники:

- 1) Розмір абсолютної величини регулятивного капіталу.
- 2) Достатність капіталу банку.
- 3) Коефіцієнт надійності.
- 4) Виконання банком нормативів ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

5) Наявність у банку непогашених кредитів рефінансування НБУ на строк більше 90 днів.

6) Прибутковість капіталу банку.

Оскільки у кризові періоди відбувається зменшення фінансових показників, при виявленні ознак погіршення стану економіки у наступному періоді, запропоновано проводити їх завчасну індексацію для пом'якшення можливих наслідків (табл. 1).

Таблиця 1

Звичайні нормативні значення показників та при виявленні ознак майбутньої кризи

Показник	Норматив	Норматив з урахуванням індексації *
Розмір абсолютної величини регулятивного капіталу банку	> 120 млн грн	> 120 млн грн
Достатність капіталу банку	> 10%	> 11%
Коефіцієнт надійності	> 5%	> 5.5%
Норматив миттєвої ліквідності	> 20%	> 22%
Норматив поточної ліквідності	> 40%	> 44%
Норматив короткострокової ліквідності	> 60%	> 66%
Наявність довгострокових кредитів рефінансування НБУ	Ні	Ні
Прибутковість капіталу банку	> 15%	> 13.5%

Джерело: склали автори.

Для виявлення таких можливих періодів погіршення фінансової стабільності банківської системи України застосовано аналіз структури рефінансування комерційних банків з боку Національного банку України.

Втім, така індексація може застосовуватися не як нормативна вимога, лише для аналізу з метою виявлення банків, загроза фінансової нестабільності для яких найбільша. Так, згідно дослідження рефінансування комерційних банків з боку Національного банку України, нормативи можна було б індексувати на періоди 2008 та 2012–2015 рр. На період підвищеного ризику кризи доцільно збільшити вимоги до всіх показників на 10% від їх нормативного значення, окрім прибутковості капіталу банку, яку необхідно зменшити на 10%.

На рис. 3 надано алгоритм оцінки рівня фінансової стійкості банку, який може бути застосовано на основі розрахунку показників за відкритою звітністю банків НБУ. Алгоритм передбачає дослідження ключових показників у заданому порядку та порівняння їх значень з нормативними. Наступний показник досліджується тільки у випадку відповідності попереднього нормативному значенню. Клас фінансової стійкості банку не може підвищитися доки не покращиться значення перших показників. А отже, завжди можна виявити, на якому етапі виникає проблема та що необхідно покращувати в першу чергу. Використання такого підходу оцінки можливо в завершенні певних звітних періодів на постійній основі для відстеження коливань в динаміці. Крім того ця оцінка може бути вибірковою. Проведення розрахунків та аналіз пропонується застосовувати не тільки для банку, в якому здійснюється управління фінансовою стійкістю, але й для банків-конкурентів, або банків-партнерів.

Застосуємо запропонований алгоритм визначення стану фінансової стійкості до банку з першої групи за обсягами активів. Як видно з табл. 2, фінансово стійким Банк був лише за підсумками 2010 року, тобто 01.01.2011.

Рис. 3. Алгоритм оцінки рівня фінансової стійкості банку
(джерело: склали автори)

Таблиця 2

Аналіз фінансової стійкості Банку за запропонованою моделлю за 2010-2015 рр.

Показник	01.10	01.11	01.12	01.13	01.14	01.15	10.15
Розмір абсолютної величини регулятивного капіталу банку, млн грн	8 803	11 562	15 619	16 401	21 888	22 022	22 219
Достатність капіталу банку, %	11.48	11.18	11.72	10.91	12.16	11.18	11.08
Коефіцієнт надійності, %	11.61	11.38	12.17	10.64	11.27	29.05	11.71
Норматив миттєвої ліквідності, %	60.07	42.60	78.68	93.18	63.47	59.99	97.91
Норматив поточної ліквідності, %	80.52	75.24	77.11	84.74	90.06	83.91	68.55
Норматив короткострокової ліквідності, %	45.44	111.66	114.70	109.31	96.85	90.45	107.97
Наявність довгострокових кредитів рефінансування НБУ	Ні	Ні	Так	Так	Так	Так	Так
Прибутковість капіталу банку, %	13,45	15,46	10,53	10,29	11,46	4,14	0,99

Джерело: склали автори на підставі [9] та табл. 1.

На початку 2010 року Банк можна віднести до категорії відносно фінансово стійких, оскільки прибутковість капіталу менше 15%. Проте вже починаючи з 2011 року досліджуваний банк можна віднести до категорії фінансово нестійких через постійне користування довгостроковими кредитами рефінансування від НБУ.

На початку 2013 року, Банк було віднесено до категорії кризових, на межі з фінансово нестійкими, через надзвичайно мале значення достатності (адекватності) капіталу банку, яке не відповідає рекомендаціям алгоритму щодо завчасного коригування фінансових показників при наявності ознак майбутньої кризи у банківській системі, проте виконує вимоги НБУ.

Отже, запропонований алгоритм передбачає послідовну оцінку ключових показників з метою виявлення етапу, на якому виникають проблеми задля першочергового їх вирішення. Зростання у структурі рефінансування з боку

Національного банку України частки довгострокових кредитів може свідчити про погіршення фінансової стійкості банківської системи у наступному періоді.

У такому випадку, необхідно провести індексацію ключових показників алгоритму задля виявлення банків, загроза фінансової нестабільності для яких найбільша.

Для визначення конкурентної позиції банку з урахуванням стану його фінансової стійкості необхідно вбувати алгоритм, що пропонується, в методичний комплекс її оцінки та моніторингу. Для певного банку це також може бути враховано у його рейтинговій оцінці. Крім того, при проведенні стратегічного аналізу використання оцінки фінансової стійкості інших банків, особливо банків-конкурентів, може надати певні конкурентні переваги щодо поліпшення, або підвищення конкурентної позиції (в різних системах обчислення) банку, формуванні та реалізації його конкурентної стратегії.

Бібліографічні посилання

1. Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку / Н. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 3. – С. 40–44.
2. Коваленко В. В. Методичні підходи до діагностики і моніторингу фінансової стійкості банківської системи / В. В.Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11 (65). – С. 193–200.
3. Белова І. Визначення фінансової стабільності України / І. Белова, С. Башлай // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 7. – С. 25–31.
4. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : моногр. / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – 2009. – 316 с.
5. Шеремет А. Д. Финансовый анализ в коммерческом банке / А. Д. Шеремет, Г. Н. Щербакова. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 256 с.
6. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підруч. / кол. авт.: А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.
7. Постанова Національного банку від 30.04.09 № 259 «Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України».
8. Регулювання ліквідності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/files/PInterestRates Facts.xls>
9. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097

Надійшла до редколегії 23.11.15